

„Soča“ izhaja vsak četrtrek in velja s pošto prejemana ali v Gorici na dom pošiljana:

Vse leto f. 4.50
Pol leta „ 2.30
Četrt leta „ 1.20

Pri oznanilih in sarnvo to pri „Zlanih“ se plačuje za navadno tristopno vrsto:

8 kr., če se tiska 1 krat
7 „ „ „ 2 krat
6 „ „ „ 3 krat
Za večje črke po prostoru.

SOČA

Glasilo slovenskega političnega društva goriškega za brambo narodnih pravic.

Posamezne številke se dobivajo po 10 soldov v Gorici pri Paternoliju in Soharju; v Trstu v tobakarnicah „Via del Belvedere 175“ in „Via della caserma 60“

Naročnina in dopisi naj se blago voljno pošiljajo pod naslovom: Uredništvo oziroma upravništvo v Paternolijevi tiskarni v Gorici. — Rokopis se ne vračajo; dopisi naj se blagovoljno frankujejo. — Delalcem in drugim nemogućim se naročnina zniža, ako se oglase pri uredništvu.

Pametna samodelavnost ljudstva premaga največje težave.

Še pred nekimi leti so bili na Tolminskem veliki reveži, kar se tiče cest. Le dve cesti so imeli eno iz Gorice do Terviza in drugo od Kobrida v Italijo.

Povsod drugod so vasi vezale le steze, in sem ter tja poti, po katerih so tudi jezdarili. Tako ste se vile ena pot iz Tolmina čez Knežo—Grahovo v Cerkljo in od Grahovega v Bohinj; druga od St. Lucije čez St. Viškgoro v Cerkljo od tod v Idrijo potem iz Tolmina na levem bregu Soče skozi vasi do Kobarida in mnoge druge. Kakemu tujcu, ki je v te kraje prišel, zdelo se je to nekaj posebnega romantičnega, in rad je okoli hodil in jezdaril po teh krasnih gorah. Toda kmalu je zapazil, da so ljudje neizrekljivo trpeli, ker so morali od doma vse pridelke, ki so jih hoteli prodati, nositi do glavne ceste, in od te zopet na hrbet nalagati, kar so potrebovali in kupovali po svetu, k večjemu je bogatejšim pomagali kak konjiček. Pri takem terpenju koliko už škodo in koliko potrate časa! To so vse videli pametni možje, zato so že pred 20 leti začeli gospodje Cazzafura, takrat župan v Tolminu, Devetak, Luznik in drugi ljudstvo v tem obziru podučevati, ali zelo počasno in težavno delo je bilo, staro navado podkopavati. Odgovarjali so jim, da je le državi mogoče po teh gorah ceste izdelavati, da občine same, ne dežela ne more v okoli priti takim stroškom. Če se sami lotimo tega dela, vse zapravimo, kar imamo, prej ko končamo, so trdili. Po nesreči je jako nasprotavala tudi nekdanja e. k. kresija v Gorici, in zares bilo je skoro obupati. Pa zdrava, pravilna misel vendar le obvelja in ker je potreba bila očitna in sila velika, so se po hudih razgovorih leta 1853 skoro predzno lotili ceste delati od Tolmina in knežke meje do Huma. Meril je je sem tertijska gosp. Janez Brelih inženir, ki je takrat doma bil. Vsak posestnik je po davkih dobil svojo črto v izdelovanje, za mojsterska dela je občine le malo podprala okrajna denarnica. Šlo je pa, seveda, zelo počasi. Pozneje so se tudi Cerkljani zdramili in veselo so pod županom Čerinom izdelali cesto iz Cerklje do Lake, za to so dobili iz skupne okrajne denarnice dosti podpore, in kasneje so mislili na drugo cesto iz Cerklje tik Idrije do okrajne tolminske meje, od tod pa jo je imel tolminski okraj do St. Lucije izpel-

jati. Zares za Cerkljane in Tolmince kaj težavno delo, če se pomisli, koliko in kakih robov je bilo tam predreti, koliko je bilo na drugih mestih podzidavati, in več mostov narejati. Gospod Čerin, župan in gosp. Morie takrat okrajni predstojnik sta se jako trudila pri obeh cestah. Vse te težave so veljale tudi za zgorenjo cesto iz Tolmina čez Grahovo do Krajskega, zlasti za kraja v Meleh in pri Humu. Tam se je moralo delati v hribe, ki se melejo in drobijo, in komaj je najti trdih tal.

Velikanskih ovir vsake vrste je bilo tedaj na kup, denarne podpore pa prav malo, okrajna denarnica je trpela, deželni zbor v Gorici je leta 1861 zanežal podpirati Cerkljane, Tolmince pa leta 1870 Cerkljani so svojo cesto na cesti tik Idrije dovršili 1870. Na Tolminskem je delo počasi napredovalo, dokler ni prišel gosp. Winkler kot e. k. okrajni glavar v Tolmin. Precej vzame prevažno to zadevo v krepko roko, domoljubje ga vodi, in postavljen na čelo tudi cestnega odbora tolminskega, navduši vse ne samo z besedo temveč z brezinteresiranim lastnim dejanjem. S sklepom: Vi gosp. skrbite za denar, mi pa bomo delali, kolikor je le mogoče, vsi so šli na delo. Sreča je, da imamo poseben inženirski talent med seboj, Sortija iz Zabljice blizu Tolmina. Leta 1874 rojen je v Gorici bil v takratnem 4. razredu in se je bil naučil nekaj risanja. Oče mu zapusti kmetijo, zraven se nauči mizarije, in ker je bil bistra glava, vedno so ga urednili klicale k ceditvam in pozvedbam zvedencev (pe. itov.) Malo po malem je napredoval, a zdaj velja za ljube dobrega zemljemera, prav dobro trasira ceste in nareja načrte za nje in mostove. Od njega so se drugi več ali manj naučili, in tako je mogoče, da po teh krajih kmetje sami ceste delajo z pomočjo cestnega odbora in deželnega zbora. V tem je gospod Winkler v začetku malo dobil; ker je pa natančen račun podal v vsaki podpori, in je dokazal, koliko se je naredilo z malo podporo, rad mu dovoli zbor, kolikor je mogoče.

Zdaj je cesta od Tolmina in St. Lucije tik Idrije predrti do Cerklje, se ve da vglajena še nij povsod, in je sem ter tja še treba jo vravnati, razširiti in zboljšati.

Druga cesta je od Tolmina predrti do Grahovega in Koritnice, in zdaj jo delajo do Hudojužne. Zraven gori omenjenih gospodov se odlikuje tudi gospod Ignacij

Kovačič pri St. Luciji, in še jih je drugih pametnih mož, kateri stvar neutrudljivo podpirajo. Končana cesta kraj Irje do krajske meje je dolga 8 milj. Ona kraj Bače od Tolmina do krajske meje na Petrovobrdi je dolga 7 milj. Opominjamo, da je več mostov tu, največja sta čez Knežo in Koritnico, vsak ima 6 sežnjev v luči in oba sta prav dobro in tudi lepo izdelana, drugi imajo po šest in manj sežnjev v luči in visokega podzidja je po celi črti vsak hip. Pri Humu je naj bolj zaminitvo in občudovanja vredno delo, popolnoma dognano pa nij, in potrebuje še dosti truda, da bo vse stalno in varno. Inženirji so trdili, da nij mogoče od Huma do Movec ceste narediti, ker bi stala 70.000 gol. No, zdaj pa vozijo po tem kraju, naj večja strmal je 6" ne več, in šentano malo se je do zdaj potrosilo.

To se je vse izdelalo z v primeri majhno podporo iz deželne denarnice, kar je razvideti v poročilih dež. zbora. Letos so pa dobili na Tolminskem 10.000 gold. podpore iz državnega zaklada, kar ste obe cesti v vojaškem obziru važne tudi za vso državo.

Če nijso poprej na Tolminskem znali činiti korist cest, znajo jih zdaj toliko bolj, in vsaka vas bi rada imela dobro občinsko vozno pot do kake glavne ceste. Druženci so jo že izdelali, in so dosti stolnega praha porabili. Začeli so delati od St. Viškgore, potem od Račevca doli; od Sobrelj delajo celo 2 polt v Gorico in Cerkljo, in še sem ter tja nameravajo lotiti se še drugih poti. Kmetje so kaj ponosni in veseli uže končanega dela, in jim nij žal ne truda ne stroškov, da si je kaka občina jako trpela.

Vse to dokazuje, koliko more ljudstvo, katero pametno skrbi in dela za občno dobro; dokazuje, koliko more demokracija z vestnimi voditelji in uradniki. Vsaka dobra moč, ki je med ljudstvom, se vzbudi in izuri in poprej neverjeten napredek je mogoč. Zdaj se vsak lahko prepriča, kako je slabo na Tolminskem gospodarila nekdanja aristokracija. Nič nij bilo mari za občni blagor tem grajščakom, narmanje za ceste in šole, ker jim je bilo načelo, naj ostane ljudstvo neumno, da bode raje jim delalo, in pokorno bilo!

Takega napredka smo gotovo vsi veseli, ali dela je še mnogo, treba je napredovati v sirarstvu in sadjarji. Nadajamo se pa, da bode ta napredek na materialnem polju vse prepričal o važnosti sol in narodno duševnega življenja sploh.

LISTEK.

Topografija goriške dežele za časa Rimljanov.

I

Zalostno je, da je naša lepa dežela, ki spada v zgodovinski, zemljepisni in etnographijski obziru med najzanimivejše, ki se lahko z veličastnimi prikaznimi iz prirode, ponaša, ktera kaže največjo različenost in spremenbo, ki je na tako majhnem prostoru mogoča, da je vendar omikanemu svetu skoro popolnoma neznana. Če prašamo po vzroku te nepravilnosti, obdolžiti moramo v prvi vrsti sebe, ki smo „krivi dokaj zamud“ v našem zgodovino-in zemljepisji. Še le tujec (slavni statistik baron Czoernig) je moral priti k nam, da je našo deželo svetu odkril in nas osramotil.

Ker so pa tujci našo deželo premalo poznali, ker so se premalo zanjo zanimali in se premalo časa v njej mudili, dobili so redko kedaj pravi pojem o njenej plastični podobi, bodi si sedanjaj ali onaj v prejšnjih časih, in za to so napisali v raznih časopisih in znanstvenih knjigah toliko krivega in napačnega o goriški, kakor morda o nijednej drugej deželi. Preveč prostora in časa bi potratil, ko bi hotel vse te napake tukaj naštevati in bilo bi morda tudi brezuspešno. Zadnji čas je, da mi domačini popravimo, kar so tujci o nas in naši deželi krivega napisali, da sebe in svojo domovino v pravej podobi svetu pokažemo.

Sedanja poknežena grofija goriška z idrijsko okoličjo in Vipavo spada prirodno in geographično k fri-

julскеj ali boljše severnoitaljanskej nizini. Ta sega med Krasom in zadnjiimi odrastki karnskih Alp pri Korminu precej globoko v deželo, ob reki Vipavi celo čez krajsko mejo in zavzema 1/2 cele grofije. Soča, ktera dobiva svoje pritoke skoro iz vsega Goriškega, teče v svojem spojinem teku od Solkana do izliva skozi frijulsko nizino. Razen tega izvira Nediža (Natisone) glavni pritok pod Villo Vicentino v sočo izlivajočega se Tera (Torrente, Torre) na beneško-goriškej meji v Goloveu (M. Maggiore), teče kake dve milj po Goriškem, predere po tem mejo in veže tisti del tolminskega glavarstva, ki se specijelno „Kot“ imenuje, neposredno s frijulsko nizino. Meja med Beneškim in Goriškim je le malokje prirodna, in še takrat skoro neznatna; tako n. pr.: čez pogorje Kolovrat (meje, ktere delajo reke (Idrijo-Judrio in Aussa) se ne morejo imenovati prirodne.) Gorovje, ki leži med obema deželama je le srednje visokosti. Najvišje mesto doseže v Čaninu (Kaninu) 2275 metr. Potem se vedno znižuje, a v Goloveu je še zmemor 2082 m. visoko. Matajur je še le 1638.7 m., Kuk 1239 m. Kolovrat (nad Volčami) 1138 m. in Kobalar (Alto Corada) 808 m. nad morjem. Zadnji odrastki tega pogorja nad Podgoro (pri Gorici) losežejo jedva 427.8 m. in pri Korminu samo 266 m. nadmorske visočine. Od tod do morja ne loči nobena višava več teh dveh dežel.

Kakor torej Goriško prirodno k Italiji spada, bilo je tudi skozi stoletja z njo združeno pod Rimljani, Longobardi in Franki, dokler si jo neso skoro vso poznejši goriški grofi v XIII in XIV stoletji osvojili. Od tedaj štela se je za posebno deželo, ki je pa imela tudi po Frijulskem in Kranjskem svoje enklave in kot ta-

ka je bila Avstriji pridružena (1500.) A mejo proti Benečiji so bile kljub temu še vedno nestanovitne. Še le na dunajskem kongresu (1814) uredile so se meje tako, da so prišli pod Gorico kraji: Livek (Breginj), Logje, Senik, Dolenje, Rutarš, Campolongo, Cavenzano, Saciletto, Seodovacca, Muscoli, Strassoldo in drugo vasi na desnem bregu Soče zraven tržiškega okraja (Territorio di Monfalcone), ktereja je bila Avstrija že l. 1807 za nektare prej omenjenih vasij zamenila.

Kakor je bilo uže rečeno, šteli so Rimljani našo deželo k Italiji in sicer k Venetiji ali tako imenovanej „X. regio“, ki je imela skoro iste meje kot sedanje Beneško, le proti vzhodu segala je do julskih planin in do Nanosa. Kot poseben pododelek provincije Venetije so šteli Rimljani „Carnio“, ki je obsegala sedanje Frijulsko z Goriškim, izvzemši kraje ob morji. Tukaj so stanovali Karni, kteri so bili baje iz Norika prišli, si dazelo podvrgli in mesto sezidali 12 milij (2 1/2 geogr. milj) od Akvileje (Livius XXXVII (22. 45) — A Rimljani so je siloma podjarmili in neso jim pustili onih pravic, kakor Venetom.

A ne vse sedanje Goriško je spadalo k Venetiji in k Italiji, nego Kras, ali današnje okrajno glavarstvo sežansko z Devinom vred štelo se je takrat k Istri. Mejo med Istro in Venetijo je delala Timava*) Plinij (V. pag. 330) piše: *Misà vò Tivavor, q' vòv Istria èvri paqadla mèvri vòlav*. Dalje je šla meja ob robu Krasa na jugu reke Vipave do Nanosa in Hrušice, tako da so kraji, ki na tej strani ore črte leže, h Karniji spadali.

*) Jaz pišem raji Timava nego Timav (lat. Timavus, ital. Timavo), ker so pri nas reke ženskega spola in ker imamo za Savus sava, za Dravus Drava itd.

Dopisi.

V Gorici, 3. septembra (Izv. dop.) Naš deželni zbor menda še ves ta teden ne bode imel nobene javne seje; še le proti koncu drugega tedna je mogoče, da bo začelo zborovanje, kor je postavodavni odsek že dovršil posvetovanja glede postav o zemljišnih knjigah. — Kakor se sliši je odsek po vladnem zastopniku poprašal ministerstvo glede nekaterih potrebnih preuredb te postav, te preuredbe se posebno nanašajo na določbo glede vpeljave knjig; postav namreč določujejo za vsak sodnijski okraj svojo komisijo; naši poslanci pa so želeli, da bi bile samo 4 komisije, za vsako glavarstvo po ena in v Gorici še ena 5., centralna komisija, ki bi vse dela nadzorovala, po tem je odsek tudi hotel, da se v postavi izrekoma določi, da bo vsaka sodnja imela svoje knjige in nasvetovane so bile še nekatere manj važne premembe. A ministerstvo je baje odgovorilo, če hočete tako, je prav, če ne, pa nič. — Postava pa je naši deželi silno potrebna in ni mogoče več odlašati te važne zadeve, vsled česar so naši poslanci v nekem posilnem stanju (zwangslage) in n-leus volens bodo morali sprejeti postavo, kakor jo hoče ministerstvo brez vsake premembe. — Kakor smo uže zadnjič izrekli, tudi danes ponavljamo, da našim poslancem prav nič ne ostaja, kakor da se za zdaj podvržejo volji ministerstva. — Vendar pa naj se oglasi in ministerstvu javno povedo, da nij vestno in tudi varno za državo ne, če se stavijo ljudski poslanci v take posilne položaje in če se ljudski zastopi tako, skoro bi rekli, ponižajo in stavijo v eno vrsto z uradi.

Kakor se iz vsega vidi, je namen sedanjega ministerstva popolno degradiranje dež. zborov in če bodo te korporacije na tak način zmerom bolj prezirane, ne bomo na zadnje še dež. poslancev dobili, kajti kedo bi se ne naveličal brezuspšnega dela? Prav zrelo ljudstvo bi v takih položajih pustilo ministrom, naj si sami imenujejo poslance.

Dež. zbor in odbor, pa goriške šole, to so naše rane, ki vedno krvave. — Klerikaleci so peli glorio, ko so bili kaznovani nekateri professorji in bahajo se še zdaj, da so jim oni posvetili. — Če je to res, tako morajo oni biti v prav bližnji dotiki z vlado: vendar pa doslednost nij njih reč, kakor smo uže večkrat omenili; oni počejo biti vladni, na drugi strani po hočejo celo še več vedeti, kakor vlada. Pa pustimo to in pogledimo, kaj je pravi vzrok tolikih zmešnjav na gimnaziji.

Kder nij dobrega vodstva, tudi discipline nij in kder nij discipline, vse akazuje. — Vodja na naši gimnaziji je bil prav dober mož, pa imponirati nij znal; na vse kraje se je le priklanjali in le prerad se je bal vsake sapice. — Nerednosti na gimnaziji so posebno na dan prišle, ko so najbrže na poročilo vodstva bili kaznovani znani professorji. A ti gospodje nijso mirovali in ministerstvo je zraven starega marsikaj novega zvedelo o naši gimnaziji in kaže se, da hoče ministerstvo res z veliko metlo pometati.

Vodja Schaffenhauer je kar nenadoma penzjioniran in imenovan je uže novi vodja, g. Zindler dosedaj vodja na novomeški gimnaziji, kakor se sliši hud nemškutar, a energičen človek. — Vse to je nekam karakteristično za naše šolske razmere in „furbasti“ klerikaleci menda uže ugibljejo, komu se zdaj hlačice tresejo.

II.

Kar se naše hydrographije tiče, priznati moramo, da je bilo Goriško Rimljanom prej dobro znano. Plinij (L. XXII. 13.) popisuje natanjko vse najmanjše reke stare Venetije (resp. Carnije): „Alsa (danes Ausso) — Natisso cum Turro praefluens Aquilejam colonia XV. M. a mari sitam. Carnorum haec regio junctaque Japidum: amnis Timavus.“ Soče torej ne pozna, tako tudi Ptolomej ne (L. III. c. 23.) — Njeno ime nam je znano le iz Pentingerjeve tabele, ki ima XIV. M. od Akvileje postajo Pons Sontii (blizu Majnice). — Tudi ime Vipave Frigidus ohranila nam je Pentingerjeva tabela (zraven Itinerara Antoninovega.) Če se pršamo, zakaj nij bila Rimljanom, ki so še celo majhne reke kakor Ausso poznali, tudi Soča, ki pod imenom Zdobu uže precejšnjo velikost doseže, znana, odgovoriti moramo, da se je od takrat z našimi rekami velika sprememba zgodila. Voda, ktero zbere Soča v gorenjem toku do Kobarida, zaseknila se je pri tem kraju proti zapadu po staroselskeji dolini do Robiča, kjer sedaj Nediža pogorje deli. Da je bilo to mogoče, misliti se moramo, da je bil svet pri Staremselu nekoliko niže in pri Kobaridu gotovo nekoliko višje. Še sedaj je razlika le mala, kajti po najnoveji meri inženjeurja Semrada je razvodje pri Staremselu 241-55 m., gorenja kobaridska planota 238-14 m. in most čez Sočo 218 m. visok. Od Robiča naprej tekla je (sedanja) gorenja Soča združena z viri Nediže navzdol po Furlaniji, koder sedaj Nediža in Ter do Campolonga pod imenom Natisso. Od tod je tekel naravnost proti jugu ob vzhodnej strani Akvileje in dalje bolje proti jugovzhodu do brega (blizu S. Marco.) Tukaj se je obrnil proti zahodu in tekel je med peščinami sipinami nad otokom S. Giuliano skozi stari kanal dell' Anfora in se je izlival, kakor Ausso, v luko Porto Buso. Tako je bilo od Akvileje do njegovega izliva res 60 stadij (1 1/2 milje), kakor pravi Strabon.

Vodstvo na realki bode gotovo s prihodnjim letom tudi novo: ministerstvo nam bode uže priskrbelo kakega Nemca, kajti do naših domačih menda se ne bo zmotilo. Samo eno vodstvo naših srednjih šol goriških menda ostane v starih rokah, dasiravno je postavno prazno (Uganjka.)

Srednje šole v Gorici se tedaj bližajo važnim preuredbam; mej tem ko naš dež. šolski svet umira, in menda denes faktično ne more več sklepati, kajti g. Schaffenhauer je penzjioniran, g. Gatti je bolan, enako g. Pertout, oba dež. odbornika in uda šolskega sveta gg. Dr. Deperis in Dr. Pajer pa ne hodita več k sejam, in to po pravici, ker sedanji šolski svet nij več legalen. Kot zadnjo naredbo tega sveta moramo zaznamovati neko nepostavnost. — Vsled ministerijalnega ukaza od dne 14. marea 1870, št. 2370 je moral vsak učenec, ki je hotel stopiti v prvi razred srednjih šol nekoliko znati in to znanje dokazati z izpitom (Aufnahmsprüfung.) a lanske leto so osnovali na obeh srednjih šolah goriških pripravljavnice (Vorbereitungsschule); v teh šolah se učenci uče edino nemškega jezika, nekaj računati, v nemškem in samo veronank v materinem jeziku. — V to pripravljavnico se sprejemajo vsi učenci, ki znajo kaj nemškega, drugih zmožnostij jim nij treba dokazovati. — Kak Nemec tedaj tudi precej po prvem ali drugem razredu ljudske šole vstopi v pripravljavnico; iz pripravljavnice pa brez vsake preskušnje v 1. vi razred kake srednje šole. S to uredbo je tedaj kar meni nič, tebi nič ob veljavo dejan omenjeni ukaz 14. marea 1870, ki je bil primeren in pravičen, in tako pri nas, kakor na Turškem, ne vemo, če bo še jutre veljalo, kar je denes postava. — Ali vam nij to prava zmešnjava in to vse le zaradi germanizacije naših srednjih šol a tout prix?

Na naši vadnici se bode tudi začela popolna preustroja; vadnica ne bode več to, kar je bila, namreč šola, na kateri so se učenci pripravljali za srednje šole; ampak postane novošolna ljudska šola. — Uže letos dobi ljudska šola, ki je letos imela le 3 razrede 4. ti razred z enim razdelkom za 4 šolsko leto; drugo leto priraste temu razredu drugi razdelek za 5. šolsko leto, eno leto pozneje dobi ta šola 5. razred z enim razdelkom za 6. šolsko leto, spet čez leto priraste temu razredu drugi razred za 7. in 1 leto kesneje razdelek za 8. šolsko leto. — Na tak način dobi naša nova ljudska šola v 4. ih letih 5. razredno a 8 tečajno ljudsko šolo: v vsakem razredu bode pudingoval 1 učitelj vse pod tisti razred spadajoče razdelke ali letne tečaje. — Ta ljudska šola se ne naslanja na realke in gimnazije, ampak ima namen samostalno odgojevati mladino za praktično življenje, iz te šole pa morejo učenci brez vsake preskušnje le z dobrim spricevalom prestopiti v preparandije in postati učitelji, če se še dalje v pedagogijo na Dunaji izobražijo, tudi glavni učitelji in celo dež. nadzorniki ljudskih šol. — Če bodo te šole kaj posebno praktične, danes še ne moremo govoriti, to bo skušnja pokazala. Da bo tudi v teh šolah figurirala „deutsche Unterrichtssprache“, to je skoro nemogoče, dasiravno je germanizacija menda cilj in konec vse denašnje šolske zmešnjave.

S tem smo tedaj po mogočnosti načrtali vse važne spremembe na naših srednjih in ljudskih šolah in le še dostavljamo, da težko kedo ve in zna ceniti njih praktični pomen, če ga bo kaj.

V pondeljek so ineli učitelji (22 na številu) goriškega šolskega okraja konferencijo, pri kateri so se obrav-

Razen tega je bil zvezan Natisso po (novem) kanalu dell' Anfora z Ausso.

Kar je bilo vode od Kobarida navzdol z Idrijeo vred tekla je po sedanji strugi Soče mimo Kanala do Majnice. Tukaj se je izlivala v jezero 1 1/2 milje dolgo in 1 m. široko. Njegova lega se da še zdaj spoznati in v Renčah so našli celo ostanek hrastove ladije. V to jezero izlival se je tudi Frigidus - Vipava. Tukaj zbrana voda odtekala se je pod Krasom v podzemeljskih jamah in prišla je kot Timava na dan. Uže Posidonius piše, da se 130 štadij (daljava nij resnična) proti severju neka reka v kraške jame izliva in se tukaj zopet prikazuje. Zatorej razumemo, kako je bila ta reka v starem veku tako velika, da so se jej vsi pisatelji čudili in jo morju primerjali. Strabon pravi, da je izvirala iz sedmih, Vergilij iz 9 in drugi iz 12 virov, sedaj pa le iz treh bobni (dolga je 980 metrov) ker le iz Reke in doberdobskega jezera svojo vodo dobiva. To jezero je zaznamovano na Pentingerjevi tabeli in Livij (l. XLI c. 2.) ga imenuje „lacus Timavi“.

Ali kedaj se je vse to spremenilo ter naša dežela dobila podobo, kakoršno jo ima danes? Paulus Diaconus pripoveduje, da so se l. 586 oblaki nad celo gorenjo Italijo utrjali. Nastala je velika povodenj, ki je deželi drugačno lice ustvarila. Dolina pri Staremselu se je zasula po kamenji, ki je priletelo iz Matajurja in Soča je bila primorana obrniti se proti Tolminu. Kruške jame so se deloma zatakile, deloma se je svet udril, (kar se še sedaj pozna po dolini Valonne). Tukaj zbrana voda je bila prisiljena iskati si nove poti okoli Krasa. A še le počasi si je izkopala Soča ono strugo, po kateri sedaj teče.

Tako se rešene vse težave, v katere so nas bili spravili stari geographi se svojimi popisi hydrographije naše dežele.

(Dalje prih.)

navale razne reči; najvažnejši predmet je bil oni, če je mogoče poduk v tujih jezikih uže na ljudski šoli; obveljalo je mnenje, da ne v prvih razredih, ampak še le v 3. bi bilo mogoče po 1 jezik zraven materinega učiti. — Učitelji g. Galo je nasvetoval, da bi se vpeljalo na ljudski šoli lepopisje po taktu; konferencija je sklenila, da se obzir jemlje na ta predlog; — g. Vodopivec je še govoril o risanju na ljudskih šolah; volila sta se še 2 učitelja v osehah g. Goljevščka in g. Zeja za deželno šolsko konferencijo, ki bode drugo leto.

Goriško siarešinstvo zdaj zmerom pridno dela te dni bo odposlalo prošnjo na dež. zbor, da dovoli posojilo od 750000 gold. — V dež. zboru bodo temu predlogu nekateri nasprotovali, posebno Ritter in Pajer, a vendar se sliši, da večina ne bo nasprotna posojilu, katero prijde manj ali več na korist vsej deželi.

V Mirmem 22. avgusta. (Izv. dop.) Nij skoraj vredno, da bi človek za pero prijel in odgovorjal na kake bedarije. Kaj tako neresničnega, kakor je bilo v dopisu iz Mirne v 32. l. Soče more le tak človek dopisovati, komur omika manjka. Ker ne morem pa surovosti tega pisatelja zamolčati, in da svet zve, da nij tak modrijan, kakor se kaže, hočem o tej stvari nekoliko spregovoriti:

Dne 27. p. m. pravi dopisnik, se je sešlo na volišče nekaj čez 60 volivcev, in volilo se je redno, tako da nekaterim je bila volivna pravica odrečena.

Ne nekaterim, ampak enemu samemu je bila volivna pravica odrečena, in to vsled tega, ker nij dokazal, da on je pravi davkoplačevalec, moral je toraj h davkariji iti ter si priskrbeti listek, s kojim bi županstvu dokazal, da on je pravi davkoplačevalec, ali ker tega nij storil, se mu je z vso pravico odrekla.

Res je, da poprejšnji g. župan Scaletari se je bil pri eni zadnjih sej izrekel, da zaradi lastnih opravil mu nij v moči več županovati, ali ta odpoved je bil udarec za celo občino, kajti mnogo čislani g. Scaletari uživa veliko zaupanje in spoštovanje pri občinarjih. Napročen je bil torej od najcenejnejših mož, naj bi on še za naprej to službo prevzel, in v zaradi tega je bil pri volitvi župana z večino glasov izvoljen. Da se je pa g. Scaletari priporočil 3—4 agentom, to je nesramna laž. Kdor pozna značaj našega župana, ga ne sodi tako, kakor ta dopisnik o njem kvasi.

Dalje pravi dopisnik, da nepoštenosti g. Scaletarju ne mora očitati. Naš župan je predobro znan v celej okolici, in ako bi hotel kaj o nepoštenosti našega župana govoriti, bi mu ljudje gotovo ne verjeli.

Gledč nereda in napak v županijski pisarnici se nij še nihče čez to pritoževal, torej tudi on bi moral o tem molčati. (Ne vemo. Ured.)

Da pa županijski opravi nijsa na pravem mestu in vsled nevršenja o pravem času popolnoma zanemarjeni, je gola laž.

Zataj naj si zapomni g. dopisnik, predno še enkrat za pero prime, da ravna in resnična pot je najbolj-ljša pot.

S Kanalskega dne 20. avgusta 1874. (Izv. dop.) * Bral sem v „Soči“ poročilo, da bo na Srednjem pri Kanalu slovesna konecletna šolska preskušnja, pri kateri slovesnosti se bodo tudi deklamacije in petje vrstila. Radovednost me je gnala biti vsemu temu navzoč, posebno ker sem č. g. Vodopivca, vikarja in učitelja na Srednjem, veliko krat slišal hvaliti, kako vnet da je za poduk šolske mladine. Dne 16. julija smo se prepričali, da je res mož popolnoma in nalašč vstvarjen za šolo. Nij čuda, če namerava popolnoma k učiteljskemu stanu pristopiti. Nič ga toliko ne veseli, ko šola; zdi se, da mu je ljubezen za in do šole prirojena, da mu še živeti nij brez šole. Naj ljubše mu je, se od šole pogovarjati; kdor le koliko časa se z njim v govor spusti, uže vpelje govor o šolah. On podpira kot ud tudi učiteljsko društvo za slovenski Stajar. Učiteljem je v posnemanje in pedbajo, se trudi za omiko in izobraževanje ljudstva, kar se pospešuje in naj bolj gotovo doseči more le po dobrih šolah. Velika množica poslušavcev se je bile sešla omenjeni dan k javni preskušnji, med drugimi tudi č. g. kanalski dekan, c. kr. poštar iz Kanala in drugi č. gospodje; otroci so se izvrstno oponesli, krasno odgovarjali in se res čudo na učili. V tako kratkem času tamkej, kder nikdar nobenega zapopadka od šole otroci nijso še imeli, toliko vspešnega doseči, more res posebna dobra učna metoda pri tem gospodu biti. Tudi na njegovi poprejšnji službi ga je baje blg. g. vit. Winkler kot tolminski glavar javno pri preskušnji pohvalil; c. k. okr. šols. nadzornik tolminski ga imenuje izvrstnega šolnika. Kar smo takrat le slišali, smo zdaj se tudi mi osebno prepričali. Po preskušnji so bile, kakor poročeno, deklamacije in petje v sobani vrh šolske izbe, ki je bila nalašč za ta dan lepo okinčana s slovenskimi barvami in zastavljenimi zastavami okoli podobe N. V. svetlega cesarja. Ljudje so glave stikali in se med seboj pogovarjali, da kaj takega nij bilo še videti in slišati in tudi težko več bo, če nam gospod odrine, med vsem je bil naj bolj ginljiv govor Antona Hvalice, učenca prvega razreda II. oddelka, namenjen gospodu c. kr. okr. šols. nadzorniku; škoda da nij bil občno spoštovani gosp. nav-

* Ta dopis je zakasjen, a nij mogel priti poprej, pa vrsto zbog mnogih drugih dopisov, katerih imamo še mnogo na mizi. Ured.

zočen ter sam tudi slišal, kakor mi. Do solz je pa gnil vse pričujoča govor Pepe Hus, učenke 1 raz. II oddel., namreč govor na materinem grobu, kateri je ravno pred ne dolгим časom nemila smrt dobro mater vzela. Tudi vse druge deklamacije so bile izvrstno izpeljane in tudi petje dovolje vbrano. Vsa slovesnost se je končala s. cesarsko pesnijo. Bog daj veliko taciñ dobrih učiteljev.

Vč navzočnih.

Iz Rihemberka 31. avgusta. Može rihemberski, ali bi ne bilo bolje, da bi skrbeli za napredek ljudstva v omiki, kakor da se tožarite? Nasledki tega so se hitro videli. Rihemberska čitalnica Vam je v naročju zadremala zastran nezloznosti, namesto da bi bila še povzdignena. Hvala bogu za tak napredek. Velike pomankljivosti so tudi pri poteh, pri vodnjakih i. t. d.

Brejski podžupan, kaj mislite pa vi, ali spite v vašem klerikalizmu? ali ne boste nič pripomogli k napredku?

Vi ne veste, da imate skrb za celó srenjo. Ali ste res tako strahopetni pred ljudmi? Voda, katero nosijo iz isto jame, kder pije žvina in se psi kopljejo, kaj mislite ali je zdrava za ljudi? Ali ne morete rabote ukazati strogo in kdor bi ne hotel iti, uzemite družega delalca na njegovo škodo, da bi bil vodnjak začel in končan.

Politični pregled.

Domači in zunanji listi se zdaj poglavitno bavijo s Česko; 7. t. m. pride cesar v Prago, sprejem bo velikansk in neštevilno mnogo srenj uže napravljaja adrese, ki se bodo cesarju oddale in s katerimi česki narod prosi cesarja, da bi zopet nastopil pot poravnave.—Vse te priprave in uže sam fakt, da cesar tako slovesno potuje na Česko, dela vstavovernim listom preglavico; oni se sicer na videž tolažijo, da cesar se ne bo zmenil za prošnje Čehov, a na vse zadnje pa vendar priznavajo, da mora biti kaj za kulisami in v dolgih člankih ovajajo veliko bojazen. Posebno jih je vznemiril neki članek v nekem pruskem listu, ki hoče vedeti, da cesar ima uže novo ministersko listo v žepu.—Na tej listi figurirajo sicer sami hudo konservativni državniki in nam se hoče dozdevati, da bi taki može težko kaj opravili v očigled svobodnjaški večini, ki se nahaja toliko pri Nemcih, kakor pri Slovanih, da pa se kaj novega kuha za kulisami, to je jako mogoče, dasiravno ne popolno verjetno.—Radovednost bo kmalu zadovoljena, do prihodnjega lista bomo uže vedeli, kaj je novega na Českem in sploh v Avstriji.

Česki „Narodni listi“ pišejo ostro proti „staroslovenskim nezmotnežem“, ker so oni izdali narodno stvar pri volitvi v Brežicah ter volili rajši nemškutarja, nego narodnega liberalca.—Temu pa se nij čuditi, saj bi ti rumski Slovenci prav po jezuitsko rajši vse požgali in ves narod udušili, kakor pa zgubili svoje mračnjaško nadvladarstvo. Pa proč so časi inkvizicije in gledajo naj mračnjaki, da se ne bo maščevalo nad njimi nepatriotično ter fanatično rovanje, kajti kedor seje veter, žel bodo vihar. V Ljubljani je bil volilen shod narodnjakov, kateri je postavil za ljubljanskega kandidata v dež. zbor dr. Mošè-ta, liberalnega Slovenca in skoz in skoz poštenega moža. Mogoče je, da hosti za izvršitev tega kandidata združeno in marljivo delale obe narodni stranki, v katerem slučaju je mnogo upanja, da Slovenci v Ljubljani enkrat potolčejo besne nemškutarje.

Zadnje dni so bile blizu Dunaja poskušnje z Krupp-ovimi jeklenimi kanoni; pri tej poskušnji so bile navzočne največe tehnične in vojaške celebritete, skušnje pa so pokazale, da naši dosednji broneni kanoni niso več za prav nobeno rabo in da si mora država prav precej novih jeklenih kanonov omisliti, če hoče biti zavarovana proti vsakemu sovražniku, kajti mej tem ko se je z našimi kanoni 618 krat zadelo v tarčo, krat je Krupov kanon 3393 zadel enako tarčo, to je dokaz, da Krupov top 55 več pokonča, nego naš.—V očigled takim rezultatom je vse strmelo in ker je ruska in nemška vojska s takimi topovi oborožena, spoznala se je nujna potreba, da si naša država nemudoma omisli enakega orožja.—V ta namen pa bode vojni minister od delegacij tirjal 40 milijonov gold.—

Ogrski državniki so zbog tega močno prestrašeni, ker Ogrska še navadni donesek k skupnim stroškom komaj pokriva. Po taki finančni revii ne bodo tudi nam ravno dobro tekali novi kanoni in

kmet bo imel zopet priliko in uzrok preklinjati vojsko. V Gmundnu na Gor. Avstrijskem je bil zopet 29. in 30. p. m. shod ustavovercev, jeli in peli so dosti in dobro, še več pa kričali.—Za Sakske v Erdeljskem se ti čudni svobodnjaki zmerom potegajo, češ, da jih Madjari tiranizujejo; sami pa ne vidijo družih narodov, ki pod hegomonijo ustavovercev še dosti več trpè.—Je uže tako; ti ljudje imajo svobodo v najemu za-se, drugim pa je ne privoščijo.—Pride dan, ko se bodo grevali, kakor se šd grevajo Francozje.

Grški škof Zweger opominja svoje duhovnike, naj ne sprejmejo državne podpore; pa to nič ne pomaga, Stremayrovi groši so zapeljivi in duhovniki se vkljub opominu oglašajo za nje.—

Bukovina bo 7. maja 1875 slovesno obhajala stoletnico združenja z Avstrijo. Uže zdaj se delajo velikanske priprave za to slovesnost. Nekateri ogrski listi pišo zdaj prijazno o Čehih in skoro naglašajo željo, da bi jim cesar dal vse njihove pravice; to je gotovo tudi važno znamenje časa in dokaz, da se Madjari tudi kaj uče, pa presneto počasi.—V Hrvatskem dež. zboru je zakonotvorni odsek predložil novo šolsko postavo za ljudske šole in preparandije in postavo o sestavku porotniških imen za tiskovne sodnije.—

Francoske republike predsednik Mac Mahon se je vrnil iz popotovanja v Pariz; v Parizu mu niso napravili nobenega posebnega sprejema, tako je vlada sama želela, ker se je bala demonstracij in nemirov.

Mac-Mahon pa je na svojem potovanji moral prepričati se, da ljudstvo hoče definitivno republiko in ne provizoričnega, brezbarvnega septenata.

Na Španjskem so zmerom male bitke mej Karlisti in vladnimi oddelki. Karlisti so dvakrat naskočili trdnjavo Puxerdo, pa so bili odbiti; pri branjenju tega mesta so še celo gospe pomagale razrušeno zidovje popravljati.—Mej tem ko je nemški škof Ketteler prepovedal slaviti spomin na zmago pri Sedan, je škof Forwerk zaukazal, da morajo tisti dan vse cerkve v njegovi škofiji zvoniti. To je čudno, če se premisli, da škofi dobivajo vsi povelje od rimskih jezuitov.—

Rumunska straža je nedavno prekoračila meje rumanske države proti Avstriji; vsled tega je nastal diplomatski konflikt, kateri pa se bo dal poravnati s papirnato vojsko.—

V Italiji bode kmalo volitev v parlament.—Snujejo se nove stranke, ki bodo bolj patrijotične, da se Italija enkrat notranje uredi.—Mednarodni kongres v Breselnu se je sklenil z velikim obedom; rezultatov ta kongres nijma menda dosti pokazati; sicer pa sklepi se nijso oficijelno znani.—

Razne vesti.

(Mesec šolskega leta) bil je v soboto 29. avg. Kakor po navadi, tudi letos so izdali tukajšnji srednji šoli običajne programe. Gimnazijski obsega nemški in slovenski sestavek. Prvega i sicer „Grillparzer als Lyriker“ spisal je gosp. prof. dr. Widmann, drugega „Poskus razkladbe nekaterih pomembnih prikazni spanja in sanj“ pa prof. Santel. O spisih bomo o priliki nekoliko več povedali. Dijakov na gimnaziji je bilo brez pripravljalnega tečaja 236. Mej temi se jih je 33 izvrstno obneslo, in popolnoma palo jih je samo 22; popravljalni izpit je 21 dovoljen.—Šolnine je bilo 1916 gl. in sprejemnih taks 117 f. 60 kr. Učenci nijso po narodnosti razdeljeni; vendar smo zračunili, da je mej temi 16 Nemcev (če tudi slovenskih ali italijanskih staršev), 67 Italijanov in 153 Slovencev. Zakaj gimnazijsko ravnateljstvo dijakov po narodnosti ne deli, nam nij znano.

Maturo je delalo letos samo osem dijakov i trije so jo napravili izvrstno: Primožič, Sedej i Weber. Kakor čujemo, ne bodo ostali osmošolci šli v vsi bogoslovje, mariveč samo 5. S časom bodo morali radeši gošpodje, če se okoliščine ne spremenae, še teologijo zapreti.

Slovenščina se je učila v vseh razredih po 2 uri na teden, za materini jezik gotovo prekratek čas. Saj v nižih razredih bi jej morale biti 3—4 ure odločene, kar je tudi g. nadzornik Stimpel sam priznal.

Štirinajsto poročilo velike realke prinaša na čelu izvrsten sestavek prof. Barchaneka „Die Elementargebilde in Raume und ihre Beziehungen unter einander.“ Ta spis je nadaljevanje janskega. Dijakov je bilo konec leta 218 in sicer 128 Italijanov, 54 Slovencev in 34 Nemcev(?) Sploh se vidi, da Slovenci zahajajo radi na gimnazijo, Italjani pa na realko. Klasifikacija nij tako

ugodna, kakor na gimnaziji; tukaj je 23 odličnikov, 136 je dobilo prvi red; 32 imajo interimno spričevalo, 17 dvojki in 26 trojk. Tudi je statistični pregled na realki veliko natančnejši nego na gimnaziji, ker tukaj imamo še po starosti dijake razdeljene, 2 imata po 10 let in en sam 20. Zraven direktorja je 10 pravih učiteljev, 4 supplenti in 1 assistent.

Slovenščina se je podučevala v nižih razredih po tri ure na teden; v slovenskem v ne obligatnem kursu je bilo samo 15 dijakov. Kakor na gimnaziji za Slovence, tako imamo na realki pripravljalni kurs za Italijane, kder se dečki v nemščini mučijo.—

(Glasnik.) Na deželni kmetijski šoli v Gorici se prične novo šolsko leto dne 7. septembra t. l.

Vpisujejo se novi dijaki 4—6. septembra v pisarnici šolskega ravnateljstva (pri mestnem vrtnu). Sprejemajo se mladeniči, ki dokažejo 1. da so 15 let stari in zdravi, 2) da so dovršili nižji gimnazij ali niko realko z dobrim vspehom. Ako ne morejo dokazati tega, sprejmejo se lo, ako jih po ugodno prestani preskušnji spozna vodja dotičnega oddelka. Oglašiti se morejo tudi za nekatere štipendije po f. 80, katere je visoki deželni zbor za marljive dijake kmetijske šole ustanovil. V Gorici dné 24. avg. 1874.

Ravnateljstvo deželne kmetijske šole.

(Ples v Solkanu.) V zadnji „Soči“ sem čital, kako nekdo govori o plesi v Solkanu s pohvalnimi besedami tudi solkanska dekle. No, proti vsemu temu bi jaz nič ne imel; a nekaj družega mi teži srce, da si ne morem kaj, da bi o tej stvari kaj ne izpregovoril.—in to je muzika pri plesi v Solkanu.—Jaz mislim, da bi prosti uličarji trkaje s pokrovkami ob pokrovke bolje muzicirali, kajti oni „štirje muzikantje“, kateri so pri zadnjih dveh plesih v Solkanu „piskali.“ Ušesa so me bolela, ko sem prišel k plesu ter poslušal te „mile Arionove glase.“ To ti je muzika! Jaz bi nasvetoval solkanskim občinarjem, da raji ko za narodne plesne take „piskane“ najmo, raji ples popolnoma opustè; kajti na takov način se naše ljudstvo ne razveseljuje, mariveč še kvari se je, ker se mu jomlje in gonobi dobri muzikalični sluh. Tudi treba pri takih plesih več godecev, —se ve godecev v pravem pomenu te besede,—kajti dobra godba je pri plesi naj poglavitejša reč!— J.—an.

(Na pripravnišči) je bila te dni matura, pod vodstvom g. nadzornika Klodiča. Gosp. Meina in Carlsta dobila spričevalo I. (z odliko), gosp. Tomšic in Lavrenčič spričevalo II. in gosp. Kulla in Klanjšček III. reda, tedaj imamo letos 6 novih učiteljev. Oba Italijana Favetti in Travan sta tudi dobila spričevalo zadnjega reda.—

(Spomin besede, katero so napravili slovenski dijaki v Zalecu 29. avgusta 1874.) Je naslov brošurice, katero je na svetlo dal celjski osmošolec gosp. Anton Bezensek. Poleg popisa te krasne besede zapopadla knjižica tudi lepa spisa „slovo od gimnazije“ in „Zalec“. Kedor hoče to knjižico kupiti, jo dobi pri čitalničnem čuvaji po 20 soldov iztis.

(Iz šmarinskega v Bradu.) Z namest. odlokom 29. avgusta t. l. je vničena volitev druge tamkajšnje volilne skupščine. Volile bdo sopot do ministerstva rekurrali i bodo dokazali se spričevali, (do zdaj nijso bile zaslišane navedene priče) da vsa volitev je nična. Namestništvo ni odlok se naslanja na golo županovo trditve. Čuden je predzadnji stavek odloka, ki vabi županstvo, naj blagovoli skrbeti, da zastopniki cerkvenega premoženja knovi volitvi druge volilne skupščine dojdejo s pooblastilji po prepisu §. 6. volilnega reda („und Sorge tragen zu wollen, dass die Vertreter der Kirchengüter zum Wahlacte vorschriftsmässig nach Angabe des § 6 der Wahlordnung bevollmächtigt erscheinen“) ! Signum temporis!

(Vipaka letina.) Mesec avgust ima vino kuhati, september pa peči, pravi star pregovor; a letošnji avgust je bil pa tako hladen, kakor uže mnogo let nij bil. Grozdje se vsled mraza celí mesec skoraj nij premaknilo, jagode so večinom še trde, tedaj od dobre kvalitete ne more več govora biti. Ako bi bil september prav gorak, potem bi se dalo upati, da bode vsaj tako vino, kakor viani. Znani časnik „Weinlaube“ piše iz Klosterneuburga: „Prvi teden izvzemši imeli smo celí mesec avgust prave pasje dneve, pa v protivljenju pomenu, kajti namesto navadne suhe toplote je v celí srednji Evropi skoraj neprenehoma deževalo in temperatura tako pala, da je nekatere dni občutljivo hladno bilo; sneg sega na gorah do 3500 doli in človek bi mislil, da smo uže v pozni jeseni, ker se sonce le redkokoli skóži oblake prikaže. Nasledki tega vremena za grozdje so hudi, kakor kaže preiskavanje grozdja na kislinu in črker. 24. avgusta se je grozdje preiskalo in kazalo 34 odstotek kisline, pa samo 2-72 odstotek cukra. Leto 1872 je 21. avgusta grozdni sok imel samo 20 odstotek kisline in 8.38 odstotek cukra.“ Poročila o letošnji vinski letini se jako različno glase.

Na Nižem Avstrijskem je po ravnanju trnje polno, po goratih krajih pa je spomladni mraz škodoval. Ravno tako je na Ogrskem. Na Hrvatskem se hvalijo, da je polno v vinogradih. Na Štajerskem in Dolenjskem srednje kaže. Letos bi pač

Lastnik: VIKTOR DOLENEC. Izdavatelj in za uredništvo odgovoren: ALOJZIJ VALENTINČIČ. — Tiskar: PATERNOLLI v Gorici.